

Олена Симоненко,

кандидат політичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: ellena.wws@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8698-9280>

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано різні нормативні та законодавчі акти, а також міжнародні рекомендації щодо подолання руйнівного впливу на культурну спадщину під час надзвичайних ситуацій. Головний акцент зроблено на вивченні іноземного досвіду, зокрема розглянуто досвід європейських країн, Сполучених Штатів Америки та азійських країн, а також наведені приклади з практики міжнародних організацій. З'ясовано, що більшість розвинутих країн мають чітко прописані нормативні акти і процедури, спрямовані на захист культурної спадщини у разі стихійних лих. Також на підставі аналізу норм чинного зарубіжного законодавства та міжнародних актів визначено, що впровадження ефективних правових механізмів та організаційних заходів може значно підвищити рівень захисту культурних цінностей, що особливо актуально в умовах надзвичайних ситуацій, цей досвід може бути корисним для інших країн у розробці та вдосконаленні механізмів захисту культурних об'єктів під час кризових ситуацій. Зроблено висновок, що питання збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій набуває особливого значення в сучасному світі. Це дослідження надає важливу інформацію для розробки нових законодавчих ініціатив, а також для вдосконалення відомих практик у сфері захисту культурної спадщини.

Ключові слова: культурна спадщина, надзвичайні ситуації, правове регулювання, зарубіжний досвід, міжнародні організації, ЄС, США, Азія.

Збереження культурної спадщини є одним із ключових завдань будь-якої держави, адже культурні об'єкти та артефакти несуть у собі

історичну пам'ять народу, його ідентичність та духовні цінності. У зв'язку з цим захист об'єктів культурної спадщини набуває особливого значення в умовах надзвичайних ситуацій, що загрожують музеям, архівам, бібліотекам, які є основними зберігачами унікальних та незамінних артефактів.

Вивчення зарубіжного досвіду у цій сфері є важливим кроком у розробці ефективних стратегій та механізмів захисту. На міжнародному рівні сформувався різноманітний підхід до правового регулювання цього питання, що включають як міжнародні договори та конвенції, так і національні законодавчі акти, спрямовані на захист культурних об'єктів в умовах надзвичайних ситуацій.

Безсумнівно, руйнівні наслідки надзвичайних ситуацій останніх років активізували діяльність зарубіжних країн щодо вдосконалення стратегії збереження культурної спадщини. Природні та антропогенні катастрофи по всьому світу стали постійною загрозою для культурних інституцій, де зберігається більшість безцінних артефактів, історичних документів та творів мистецтва. І хоча на переважну більшість надзвичайних ситуацій ми не можемо вплинути, в наших силах належним чином підготуватися до них та ефективно реагувати. Тому характерно, що починаючи із середини ХХ ст. усвідомлення особливої вразливості культурної спадщини, а також прагнення активно сприяти її збереженню для наступних поколінь супроводжується створенням комплексу правових норм щодо охорони спадщини.

На сьогодні в Україні існує незначна кількість комплексних досліджень зарубіжного досвіду збереження культурної спадщини в контексті надзвичайних ситуацій з погляду інституційно-правового регулювання.

Про особливості збереження культурної спадщини, необхідність наукової експертизи найбільш цінної частини бібліотечних фондів та заходи щодо запобігання втраті їх як об'єктів національного культурного надбання і культурної спадщини держави йдеться в дослідженні генерального директора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Л. Дубровіної та керівника відділу правового забезпечення діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Ю. Калініної-Симончук [1].

Заслугує на увагу стаття заступника генерального директора НБУВ з наукової роботи Ю. Ковтанюка «Актуальні питання збереженості фондів архівів, бібліотек і музеїв як установ культури в умовах воєнного стану», у якій висвітлено проблемні моменти цієї тематики [2].

Збереження культурної спадщини на міжнародному та національному або місцевому рівнях досліджували вітчизняні науковці В. Акуленко [3], Т. Катаргіна [5], А. Ковальчук [6], Т. Мазур [20], О. Надирова [4] та ін.

Серед зарубіжних досліджень становлять інтерес праці Е. Дадсон [32], адже фахівець має понад 12 років досвіду в реагуванні на надзвичайні ситуації та управлінні ними. До того ж вона навчала понад 3000 людей управлінню надзвичайними ситуаціями та співпрацювала з багатьма установами Великої Британії, зокрема з Британською бібліотекою.

Також варто назвати Дордж В. та Шерон Л. Джонс (Dorge Valerie, Sharon L. Jones) [7; 8] – дослідників, які активно вивчають питання розроблення та застосування плану дій щодо збереження культурної спадщини за надзвичайних ситуацій.

Цікавий аналіз правових положень щодо захисту культурної спадщини Азії та їх взаємодії з міжнародним правом представлено у праці А. Даль Б'яно, С. Ло Сікко, Ф. Магні та А. Зоппе (Alba Dal Bianco, Stefania Lo Sicco, Federico Magni & Anna Zoppé) [9] та ін.

Проблему збереження музейних колекцій під час землетрусів у Китаї дослідили науковці Цзе Цінь, Ботао Ма, Маомао Сун, Маньшен Чжан, Чжичжун Гуань, Лін Чжан, Цзяці Ге (Jie Qin, Botao Ma, Maomao Song, Mansheng Zhang, Zhizhong Guan, Ling Zhang and Jiaqi Ge) [10] та ін.

Зважаючи на надзвичайне зростання загроз для українських пам'яток в умовах повномасштабної війни, систематизація, аналіз та узагальнення світового досвіду у цій царині є вкрай важливим і актуальним завданням, вирішенню якого, власне, і присвячена ця стаття. Джерельною базою пропонованого дослідження стали нормативні документи – закони, національні плани та протоколи різних країн, спрямовані на захист культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях.

На підставі аналізу наукових праць вітчизняних та іноземних авторів, а також законодавчих документів із цієї проблематики зроблено висновок, що ці дослідження висвітлюють лише окремі проблемні питання. Тому, високо оцінюючи внесок учених, варто зазначити, що у вітчизняній науковій літературі недостатньо з'ясована та потребує подальшого дослідження проблема вивчення досвіду збереження культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях, напрацьованого зарубіжними країнами.

Метою статті є аналіз інституційно-правового забезпечення захисту об'єктів культурної спадщини зарубіжних країн за надзвичайних ситуацій.

Актуальність цього напряму дослідження була визначена авторкою раніше, на міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір» (Київ, жовтень 2024 р.). Запропонована стаття є доповненим викладом тез, представлених на вказаній конференції, та початком серії авторських робіт, у яких аналізуватиметься зарубіжний і вітчизняний досвід збереження культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях (в цій роботі розглянуто 9 країн). Історіографія та джерельна база дослідження базується на перекладі та аналізі матеріалів із 6 іноземних мов.

Під час розгляду питання захисту культурної спадщини виявлено, що однією з нагальних є проблема протистояння загрозі стихійних лих. Катастрофи, такі як землетруси, цунамі, пожежі тощо, призводять до тяжких наслідків і щоразу нагадують про небезпеку з боку природи. На жаль, важко передбачити, коли станеться стихійне лихо, але, наприклад, розробка плану на випадок надзвичайних ситуацій, що включає заходи захисту культурної спадщини, може значно знизити ризики та мінімізувати збитки. На нашу думку, такий план має охоплювати оцінку вразливості культурних об'єктів, визначення пріоритетних заходів захисту, навчання персоналу, а також забезпечення необхідними ресурсами для реагування у разі надзвичайних ситуацій.

На важливому значенні наявності плану дій за надзвичайних ситуацій наголошують дослідники Дордж Валері та Шерон Л. Джонс (Dorge Valerie, Sharon L. Jones): «План дій за надзвичайних

ситуацій є важливим інструментом для будь-якого музею чи іншого культурного закладу. Він може допомогти захистити людей, майно та колекції закладу у випадку надзвичайної ситуації. План також може допомогти закладу швидко та ефективно відновитися після надзвичайної ситуації» [8].

У цьому контексті доцільно згадати про Північно-східний центр збереження документів (NEDCC), який розробив інструмент для планування – dPlan. За інформацією на вебсайті NEDCC (Northeast Document Conservation Center - <https://www.nedcc.org/index.php>) [11], dPlan - це комплексний онлайн-інструмент для забезпечення готовності до надзвичайних ситуацій та реагування на них, розроблений спеціально для музеїв, бібліотек, архівів. Він передбачає введення інформації про конкретну установу за допомогою вичерпного шаблону. Після завершення, dPlan створює друкований план на випадок лиха, призначений саме для цієї установи. До того ж dPlan можна постійно оновлювати з урахуванням змін, які відбуваються в установі.

Треба зазначити, що запровадження такого механізму не є вичерпним, тому, хоча наявність чіткого плану дій у надзвичайних ситуаціях і гарантуватиме, що заходи, вжиті в таких випадках, будуть продуктивними, але ключовим інструментом для запобігання та ефективного управління в таких ситуаціях є наявність законодавчої бази.

Наперед зазначимо, що в законодавстві багатьох країн збереження культурної спадщини визнано як частина обов'язків держави.

Однією з перших значущі міжнародні нормативні положення щодо визнання загрози та необхідності захисту культурної спадщини встановила Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). ЮНЕСКО була заснована в 1945 р. і з того часу вона відігравала ключову роль у розробці міжнародних нормативних документів, що регулюють захист культурної спадщини. Можна сказати, що ЮНЕСКО стала головною рушійною силою у створенні глобального управління захисту спадщини.

Одним із найважливіших документів, прийнятих під егідою ЮНЕСКО, є Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, прийнята в 1972 р. Ця Конвенція створила

систему для визначення, захисту та збереження об'єктів культурної та природної спадщини, які мають видатну універсальну цінність.

Інший важливий документ – це Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, прийнята в 1954 р. Ця Конвенція встановлює правові рамки для захисту культурних цінностей під час воєнних дій та передбачає механізми для збереження культурної спадщини.

Ці та інші документи ЮНЕСКО заклали основу для міжнародного права у сфері охорони культурної спадщини і стали важливими орієнтирами для національних законодавств у різних країнах світу.

Розглянемо докладніше законодавство зарубіжних країн щодо збереження культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях. Розпочнемо з аналізу міжнародної правової бази, з Європейського Союзу.

У Європейському Союзі наявні спеціальні директиви, рекомендації, протоколи й законодавчі акти, які регулюють реагування на надзвичайні ситуації, зокрема й для установ пам'яток культури, музеїв, бібліотек, архівів та інших культурних інституцій. Наведемо кілька прикладів таких ініціатив.

Рада Європи, міжурядова організація, чії рекомендації, директиви та звіти є важливими для країн-членів, підготувала набір документів, які, хоча і не є джерелом права, проте становлять важливе значення щодо збереження культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях. На це вказує, наприклад, посилання на ці документи у національних планах. Зокрема, Іспанія у своєму Національному плані на випадок надзвичайних ситуацій та управління ризиками у сфері культурної спадщини (Plan Nacional de Emergencias y Gestión de Riesgos en Patrimonio Cultural) звертається до кількох таких нормативних положень (тут і далі подаємо витяги з нього в авторському перекладі): «Рекомендація 1042 (1986) “Про захист культурної спадщини від катастроф”, яка закликає уряди держав-членів включити в плани дій на випадок катастроф положення щодо захисту культурної спадщини, сприяти підвищенню обізнаності про спільну відповідальність за її захист від катастроф, підтримувати заходи, пов'язані із захистом нашої спільної культурної спадщини, змінювати законодавство, щоб зробити заходи захисту обов'язковими, запроваджувати субсидії або

податкові стимули для впровадження таких заходів та заохочувати координацію національних досліджень і обмін досвідом на європейському рівні...

Рекомендація (87)2, у якій Комітет міністрів Ради Європи створює Європейську та Середземноморську угоду про великі ризики (EUR-OPA) (1987), що складається з Комітету міністрів Ради Європи, до якої можуть приєднуватися держави, які не є членами ЄС. Це платформа співпраці між країнами Європи та Південного Середземномор'я з метою протидії природним і техногенним катастрофам та сприяння знанням, профілактиці, управлінню кризами, посткризовому аналізу та реабілітації...

У 2009 р. Європейська та Середземноморська угода про великі ризики (EUR-OPA) видала загальну рекомендацію щодо захисту культурної спадщини від зміни клімату “Рекомендація 2009 – про вразливість культурної спадщини до зміни клімату”. Серед інших рекомендацій у ній закликається розробити плани дій на випадок надзвичайних ситуацій для об'єктів, що перебувають під загрозою катастрофічних подій через зміну клімату, таких як повені, зсуви, берегова ерозія та екстремальні погодні явища. Ця обставина була висвітлена у дослідженні, замовленому Європейським Парламентом під назвою “Захист культурної спадщини від природних катастроф” (IP/B/CULT/IC/2006–163), опублікованому 23 лютого 2007 р. Ймовірно, в результаті цього дослідження питання управління культурною спадщиною в катастрофічних ситуаціях було включено до кількох рішень Ради та Парламенту...» [12].

У цьому контексті доречним буде згадати і про Договір Європейського Союзу, у якому наголошено: «... Союз поважатиме багатство своєї культурної та мовної різноманітності і дбатиме про збереження та розвиток європейської культурної спадщини... Діяльність Союзу сприятиме співпраці між державами-членами і, якщо буде необхідно, підтримуватиме і доповнюватиме їхні дії в таких сферах: збереження та захист культурної спадщини європейського значення» [12].

Слід зауважити, що всі ці документи мають більш поверхневий характер, проте в них закладені основи, які передбачають шляхи поліпшення підготовки європейських країн у збереженні культурної спадщини під час природних небезпек.

Також наводимо приклад Німеччини, де розроблено різні методи правового реагування на надзвичайні ситуації, що стосуються установ пам'яток культури, музеїв, бібліотек тощо.

Німеччина провела масштабну реформу свого законодавства щодо охорони культурних цінностей, спрямовану на узгодження його зі стандартами ЄС та міжнародними нормами, і вдало завершила її у 2016 р. Відповідно, 6 серпня 2016 р. набув чинності Закон Німеччини про охорону культурних цінностей (*Kulturgutschutzgesetz*, *KGSG*), який спрямований на захист не лише тих культурних об'єктів, що мають особливе значення для Німеччини через їх національну самобутність, а й тих об'єктів, які інші країни вважають своїми національними культурними цінностями. Зауважимо, що закон про захист культурних цінностей (*Kulturgutschutzgesetz*) є основоположним актом німецького законодавства про захист культурної спадщини. Він містить положення щодо захисту культурних цінностей і в надзвичайних ситуаціях, зокрема положення про: захист колекцій від пошкоджень, спричинених надзвичайною ситуацією; обов'язок власників та орендарів культурних цінностей вживати заходів для їх захисту від пошкоджень; створення плану реагування на надзвичайні ситуації; зберігання копій важливих документів у безпечному місці; відновлення установи та колекцій після надзвичайної ситуації тощо [13].

Треба виокремити і Закон про культурну спадщину (*Denkmalschutzgesetz*), який встановлює положення щодо захисту культурної спадщини в Німеччині, включаючи заходи реагування на надзвичайні ситуації, такі як природні катастрофи, пожежі або терористичні загрози [14].

Уваги вартий також досвід Франції, яка має добре розвинену систему збереження культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях. Розглянемо кілька ключових аспектів цієї системи.

Закон про музеї (*Loi relative aux musées de France*), прийнятий у 2002 р., містить положення щодо захисту музеїв у надзвичайних ситуаціях [15]. Проте основою законодавчої бази цієї країни є Кодекс про культурну спадщину (*Code du patrimoine*) (далі – Кодекс), який регулює збереження культурної спадщини та містить положення щодо захисту культурних об'єктів в умовах надзвичайних ситуацій [16].

Фактично цей Кодекс об'єднав попередні закони: про архіви від 3 січня 1979 р.; про охорону археологічної спадщини від 17 січня 2001 р.; про музеї від 4 січня 2002 р. та ін. Тому він складається із семи частин: у першій частині врегульовуються загальні питання й правовий статус інституцій у сфері охорони культурної спадщини, друга частина Кодексу стосується архівів, третя – бібліотек, четверта – музеїв, п'ята – археологічної спадщини, шоста – пам'яток історії й охоронюваних територій. Серед них вирізняється сьома частина, яка стосується охорони культурної спадщини на територіях поза межами континентальної Франції, що мають спеціальний статус [16].

Отже, помітним є той факт, що політика французької держави зі збереження культурної спадщини посідає одне з провідних місць серед головних напрямів її діяльності.

Цікавим є й досвід Іспанії. Ця країна має одну з найбагатших і найрізноманітніших культурних спадщин на глобальному рівні, посідаючи третю позицію за кількістю культурних об'єктів, включених до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Спадщина Іспанії відображає історичну та культурну ідентичність різних народів і слугує значущим джерелом економічного та культурного багатства. Мабуть з огляду на це, Іспанія розробила і впровадила Національний план дій за надзвичайних ситуацій та управління ризиками у сфері культурної спадщини (Plan Nacional de Emergencias y Gestión de Riesgos en el Patrimonio Cultural). Цей план описує дії, які органи влади та установи, що відповідають за культурну спадщину, мають вжити до, під час та після надзвичайної ситуації, та охоплює всі надзвичайні ситуації, спричинені природними або антропогенними впливами.

Як зазначено в самому Національному плані дій за надзвичайних ситуацій та управління ризиками у сфері культурної спадщини, його специфічними цілями є:

- «Визначити природні явища або небезпеки, які можуть серйозно вплинути на культурні цінності, а також імовірність їх виникнення на основі географічних, кліматичних, геологічних та біологічних параметрів тощо.

- Визначити антропогенні небезпеки – чи то навмисні, випадкові

чи спричинені недбалістю, які можуть серйозно вплинути на культурні цінності, а також імовірність їх виникнення на основі соціологічних, політичних, економічних параметрів тощо.

- Визначити і локалізувати географічно культурні цінності, які можуть бути під загрозою різних ризиків.

- Розробити заходи щодо запобігання та захисту культурних цінностей від різних ризиків, яким вони можуть піддаватися.

- Встановити механізми координації між різними адміністраціями.

- Розробити методологію оцінки пошкоджень відповідно до положень Плану координації та підтримки захисту об'єктів культурної спадщини.

- Встановити критерій пріоритетності дій.

- Планувати ресурси і протоколи термінових дій для захисту та порятунку культурних цінностей у разі надзвичайної ситуації.

- Обмінюватися знаннями і досвідом між різними установами, що беруть участь у надзвичайних ситуаціях.

- Підвищити обізнаність суспільства про важливість захисту культурних цінностей, залучаючи до цього всіх громадян» [12].

Також у документі йдеться про створення Комісії з нагляду за виконанням Національного плану, яка надаватиме консультації установам культури, які цього потребують, для складання планів дій у надзвичайних ситуаціях з метою збереження культурної спадщини, що будуть розроблені за схемою: «фаза аналізу; фаза профілактики; фаза реагування; фаза відновлення» [12].

Крім Національного плану дій за надзвичайних ситуацій та управління ризиками у сфері культурної спадщини, охорона культурної спадщини в Іспанії здійснюється також через комплекс правових норм, які включають закони, королівські декрети і міністерські накази.

У цьому контексті варто згадати і про Конституцію Іспанії 1978 р., у ст. 46 якої записано: «Державні органи гарантуватимуть збереження та сприятимуть збагаченню історичної, культурної та художньої спадщини народів Іспанії та об'єктів, що її становлять, незалежно від їхнього правового режиму та власності. Посягання на цю спадщину карається кримінальним правом» [12].

Серед основних державних законів, що регулюють спадщину, – Закон 16/1985 р. про Захист та збереження історичної спадщини Іс-

панії та Королівський декрет 111/1986 р. про часткове впровадження Закону 16/1985 р. Цей документ визначає заходи для захисту культурної спадщини від ризиків, зокрема природних і техногенних катастроф, виходячи з положень щодо планування та реагування на надзвичайні ситуації, які можуть загрожувати культурним об'єктам.

Отже, збереження культурної спадщини за надзвичайних ситуацій є критично важливим завданням Іспанії. А її Національний план дій з надзвичайних ситуацій та управління ризиками у сфері культурної спадщини демонструє важливість підготовки до ризиків та застосування профілактичних заходів.

Збереження культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях є важливим аспектом національної політики Португалії. Ця країна має багатий історичний і культурний спадок, тому його захист і збереження в умовах надзвичайних ситуацій є пріоритетним завданням.

У Португалії, як і в Іспанії, існує Національний план збереження культурної спадщини (*Plano Nacional de Emergência para o Património Cultural*), прийнятий у 2013 р. Він розроблений Міністерством культури Португалії і передбачає заходи щодо запобігання та реагування на надзвичайні ситуації. У цьому документі описано дії, які органи влади та установи пам'яток культури, музеї та бібліотеки мають вжити до, під час та після надзвичайної ситуації.

Законодавча база культурної спадщини Португалії не обмежується згаданим Національним планом. Основу законодавчої бази захисту культурної спадщини країни в надзвичайних ситуаціях становить низка документів. Передусім це Конституція Португалії, яка гарантує захист культурної спадщини як основного складника національної ідентичності. У ст. 9 серед основних завдань держави названо охорону та цінування культурної спадщини.

Серед іншого питання охорони, збереження і використання культурної спадщини, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій, регулює Закон про культурну спадщину (*Lei de proteção do património*). Цей закон, прийнятий у 2001 р., є основоположним актом португальського законодавства про захист культурної спадщини. Його найважливіші риси: «По-перше, Закон про культурну спадщину

сам себе називає Законом про основи політики та режим захисту і цінування культурної спадщини...

По-друге, у законі 2001 р. чітко видно прагнення не тільки встановити належний та дієвий принцип ґрадуйованості суспільного інтересу щодо культурних цінностей, але й, головним чином, забезпечити належну координацію цього принципу як з рівнем повноважень держави, автономних регіонів і муніципалітетів у сфері захисту культурних цінностей, так і з рівнем вимог до форми актів класифікації та інвентаризації культурних цінностей» [17].

Крім того, у Португалії досить розгалужена інституційна структура щодо збереження культурної спадщини. Функціонування спеціалізованих органів, таких як Генеральний директорат культурної спадщини і Національний інститут збереження та реставрації, забезпечує необхідну координацію та підтримку на всіх рівнях. До речі, Генеральний директорат культурної спадщини (*Direção-Geral do Património Cultural, DGPC*) – основний орган, відповідальний за координацію діяльності з охорони культурної спадщини, за розробку та впровадження стратегій зі збереження і захисту культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій.

Отже, досвід Португалії в збереженні культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій демонструє комплексний та системний підхід, який передбачає, крім ефективного законодавчого регулювання, ще й створення спеціалізованих інституцій.

Великий досвід у збереженні культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій, таких як землетруси, повені та інші стихійні лиха, має Італія. Розглянемо кілька основних аспектів цього досвіду.

Італія має розвинену законодавчу базу для захисту культурної спадщини. Основний законодавчий акт – Кодекс культурної та ландшафтної спадщини (*Codice dei beni culturali e del paesaggio*), прийнятий у 2004 р. Він передбачає різні механізми для охорони культурних цінностей: планування, фінансування, організацію захисних заходів у разі надзвичайних ситуацій. Слід зауважити, що Кодекс неодноразово змінювався починаючи з 2006 р.

В основних положеннях Кодексу дається чітке визначення культурних об'єктів. Зокрема, у ст. 2 Кодексу зазначено: «Культурна спадщина – це рухоме та нерухоме майно, [...] яке становить

художню, історичну, археологічну чи етноантропологічну цінність» [18].

Про те, що планування заходів для охорони культурної спадщини має бути інтегроване з іншими видами планування (міського, екологічного тощо), зазначено у ст. 52 Кодексу [18].

Загалом Кодекс забезпечує комплексний підхід до охорони культурної спадщини, враховуючи всі аспекти.

Основним органом в Італії, відповідальним за захист культурної спадщини, є Міністерство культурної спадщини та культурної діяльності (Ministero per i beni e le attività culturali e per il turismo). У рамках цього міністерства діють численні департаменти й агентства, зокрема ті, що спеціалізуються на реагуванні на надзвичайні ситуації.

Інтерес становить досвід співпраці Італії з міжнародною організацією ЮНЕСКО в отриманні додаткових ресурсів для захисту культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях та обміну досвідом. До прикладу: «У рамках ініціативи “Unite4 Heritage”, започаткованої І. Боковою (генеральним директором ЮНЕСКО з 2009 по 2017 рр.) у відповідь на зростаючий попит конкретних дій щодо збереження культурної спадщини, італійський уряд заснував “Блакитні шоломи культури” – робочу групу, надану ЮНЕСКО для забезпечення безпеки культурної спадщини в районах, які постраждали від природних та/або антропогенних надзвичайних ситуацій... Оперативна група вже діяла в багатьох надзвичайних ситуаціях, як в Італії, так і за кордоном, і досягла видатних результатів... Створення цієї організації, першої у своєму роді у світі, та її конкретні результати ще раз демонструють лідерську позицію Італії у сфері охорони культурної спадщини», – зазначається на італійському сайті Центру документації об'єктів всесвітньої спадщини [19].

Отже, італійський приклад збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій демонструє, що систематичний і комплексний підхід, заснований на законодавчій підтримці, є ефективним та необхідним для захисту національних культурних цінностей.

Досліджуючи досвід Великої Британії, спостерігаємо, що в цій країні, як і в багатьох інших, відсутній єдиний законодавчий акт,

який би регулював питання збереження та захисту історико-культурних об'єктів. Водночас тут є низка законодавчих актів, які так чи інакше спрямовані на збереження культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях. Основні з них: Закон про стародавні пам'ятки та археологічні території 1979 р. (Ancient Monuments and Archaeological Areas Act 1979), Закон про планування (будівлі та заповідники) 1990 р. (Planning (Listed Buildings and Conservation Areas) Act 1990), Закон про історичне середовище (Уельс) (Historic Environment Act (Wales)), прийнятий у 2016 р. Варто також назвати Акт про цивільний захист Великої Британії 2004 р. (Civil Contingencies Act 2004, CCA). Цей акт встановлює рамки для підготовки до надзвичайних ситуацій та реагування на них у Сполученому Королівстві. Хоча Акт про цивільний захист 2004 р. не містить конкретних положень щодо збереження культурної спадщини, він створює основу для розробки відповідних заходів на місцевому рівні.

Крім правового регулювання, значну роль у захисті культурної спадщини відіграють спеціалізовані інституції. Першу в історії Великої Британії урядову інституцію, яка безпосередньо займалася державною культурною політикою, було створено в 1992 р. Це – Міністерство національної спадщини (Department for National Heritage), і зокрема Рада у справах спадщини, яку очолює Державний секретар (міністр).

Сьогодні питаннями охорони культурної спадщини у Великобританії опікується Міністерство цифрових технологій, культури, засобів масової інформації і спорту (Department for Digital, Culture, Media and Sport). У своєму науковому дослідженні Т. Мазур підкреслює: «Як уряд, так і місцеві органи влади є основними суб'єктами охорони історичних і культурних цінностей Великої Британії. Держава володіє і несе пряму відповідальність за схоронність деяких найважливіших в історичному контексті місць» [20].

Дослідниця питань охорони культурної спадщини в державах англосаксонського права Т. Катаргіна у своїй дисертації звертає увагу на цікавий момент: громадські організації та місцева влада відіграють переважну роль над державним управлінням об'єктами культурної спадщини [5].

У цьому контексті варто звернути увагу на Музейну асоціацію Великобританії (МА). Це професійна організація, яка підтримує і представляє музеї та галереї у Сполученому Королівстві, а також активно працює у разі надзвичайних ситуацій.

Принагідно зазначимо, що у Великій Британії також є Національний план реагування на надзвичайні ситуації (NERP). На жаль, не можемо його проаналізувати, оскільки це засекречений документ. Із відкритих джерел відомо, що цей план, розроблений урядом Великобританії, описує загальний підхід до реагування на надзвичайні ситуації на національному рівні. Музеї, бібліотеки та архіви можуть використовувати цей план як основу для розробки власних планів реагування на надзвичайні ситуації.

Як бачимо, досвід Великої Британії у збереженні культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях демонструє важливість комплексного підходу, який поєднує правове регулювання, практичні заходи, співпрацю з органами влади.

У Сполучених Штатах Америки питанням збереження культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій теж приділяється багато уваги, адже тут землетруси загрожують більшості штатів. З огляду на це, Конгрес у 1977 р. ухвалив Закон про зменшення небезпеки землетрусів (PL 95–124), одним із важливих пунктів якого стало створення Національної програми зменшення небезпеки від землетрусів (NEHRP). Цей документ покликаний завдяки розробці планів управління землетрусами та підтримці досліджень щодо зниження ризику землетрусів допомагати в уникненні ризиків землетрусів у сейсмічно активних районах. До прикладу: «Згідно з NEHRP, Геологічна служба США (USGS) відповідає за моніторинг землетрусів у Сполучених Штатах. Вона створила Поглиблену національну сейсмічну систему, яка складається з понад 7000 сейсмометрів. Коли ці датчики фіксують землетрус, вони автоматично надсилають детальну інформацію про його розмір і місце розташування урядовцям, науковцям та службам реагування на надзвичайні ситуації (USGS 2011)» [21].

У США, як і в уже згаданих країнах, також був національний план реагування на надзвичайні ситуації, такі як стихійні лиха чи терористичні атаки, прийнятий 2004 р. Проте у 2008 р. натомість

було прийнято Національну рамкову програму реагування (NRF), яку можна назвати посібником з користування в реагуванні на всі види небезпек: «Вона призначена для врахування конкретних повноважень і кращих практик управління інцидентами, які варіюються від серйозних, але суто місцевих, до масштабних терористичних атак або катастрофічних природних лих» [22].

Серед інституцій варто назвати Федеральне агентство з управління надзвичайними ситуаціями (FEMA) (The Federal Emergency Management Agency) – підрозділ Міністерства внутрішньої безпеки США. FEMA відповідає за координацію та підготовку до запобігання, зменшення наслідків і відновлення після стихійних лих, як природного, так і техногенного характеру, включаючи акти тероризму.

За спільного спонсорства Федерального агентства з управління надзвичайними ситуаціями та приватної некомерційної організації «Збереження спадщини» у 1995 р. була заснована Національна цільова група з надзвичайних ситуацій у галузі спадщини (HENTF). Це цікавий приклад державно-приватного партнерства, яке забезпечує музеї, бібліотеки, архіви, історичні місця та громадськість загалом інструментами і ресурсами для підготовки, реагування та відновлення після стихійних лих. «Сьогодні HENTF спонсорується спільно FEMA та Смітсонівським інститутом, одним із засновників цільової групи. Партнерство понад 60 національних громадських організацій та федеральних агентств продовжує вирішувати питання культурної спадщини в усіх п'ятих цільових напрямках FEMA – запобігання, захист, реагування, відновлення та пом'якшення наслідків» [20].

Важливу роль у збереженні культурної спадщини, особливо під час надзвичайних ситуацій, відіграє Американська бібліотечна асоціація (American Library Association, ALA - <https://www.ala.org/>).

ALA є некомерційною організацією США, яка сприяє розвитку бібліотек та бібліотечній освіті на міжнародному рівні. До речі, це найстаріша та найбільша бібліотечна асоціація у світі. Її діяльність передбачає кілька ключових напрямів:

- **Планування та підготовка до надзвичайних ситуацій:** ALA надає ресурси для бібліотек усіх типів, пропонуючи інформацію про

організації, які можуть допомогти під час стихійних лих, відновлення після стихійного лиха, та бібліографію друкованих матеріалів. Також на сайті ALA (<https://www.ala.org/>) можна знайти інструкцію для бібліотек щодо розробки планів дій у разі надзвичайних ситуацій.

- **Підтримка та навчання:** Асоціація організовує тренінги та вебінари для бібліотекарів, щоб підготувати їх до реагування на надзвичайні ситуації. Навчання охоплює теми: перша допомога колекціям, відновлення пошкоджених матеріалів та збереження цифрових даних.

- **Розробка стандартів:** ALA активно працює над розробкою стандартів і рекомендацій для збереження бібліотечних колекцій. Це передбачає рекомендації щодо зберігання, обробки та відновлення матеріалів після надзвичайних ситуацій.

- **Партнерства та співпраця:** Асоціація співпрацює з іншими організаціями, такими як Федеральне агентство з надзвичайних ситуацій США (FEMA), Інститут музейних і бібліотечних послуг (IMLS) та Консультативний комітет з національної культурної спадщини (Heritage Emergency National Task Force). Така співпраця сприяє обміну знаннями та ресурсами для більш ефективного реагування на надзвичайні ситуації.

- **Фінансування та гранти:** ALA надає гранти та інші форми фінансової підтримки бібліотекам, що постраждали від надзвичайних ситуацій. Це допомагає їм відновити свої колекції та інфраструктуру.

- **Публікації та ресурси:** Асоціація публікує численні статті та інші матеріали, що допомагають бібліотекам у збереженні їхньої культурної спадщини. Ці ресурси доступні як у друкованому вигляді, так і онлайн.

Отже, діяльність інституцій та організацій США, як і законодавство країни, спрямована на забезпечення максимальної готовності установ культурної спадщини до надзвичайних ситуацій та ефективного реагування.

Вважаємо корисним також підхід країн Азії до збереження культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій, зокрема Китаю та Японії, перед загрозою землетрусів, виверження вулканів, цунамі, тайфунів, повеней, зсувів ґрунту, пожеж тощо. Високий рівень безпеки, яку становлять передусім природні катаклізми, спонукав ці країни до створення надійної системи захисту спадщини, яка

передбачає як законодавчі ініціативи, так і заходи щодо запобігання шкоді, якої можуть заподіяти різні види стихійних лих, розроблені з урахуванням раніше одержаних уроків. Адже, як слушно зауважив з цього приводу Бернард М. Фейлден – ексдиректор Міжнародного центру вивчення збереження та реставрації культурних цінностей (ICCROM) (під час свого мандату він очолював заходи щодо захисту та аварійного відновлення культурної спадщини після землетрусів), «...кожен землетрус має стати ще однією важливою главою в нашому здобутку знань. Необхідно досліджувати ремонт і реконструкцію після останнього землетрусу. Потрібно постійно навчатися на помилках, і ми завжди повинні пам'ятати, що живемо між двома землетрусами» [25].

У 1998 р. було створено Азіатський центр зменшення ризику стихійних лих (Asian Disaster Reduction Centre (ADRC)). Він працює над питаннями ліквідації наслідків стихійних лих у країнах, які увійшли до нього. На вебсайті Центру ADRC (<https://www.adrc.asia/>) можна знайти інформацію про останні стихійні лиха в Азії та інших регіонах світу. Центр ADRC також сприяє співпраці в дослідженнях щодо зниження ризиків стихійних лих і розробляє навчальні програми з питань інформації про запобігання їм.

Відразу зазначимо, що в країнах Азії нема єдиного універсального підходу до захисту культурних цінностей у надзвичайних ситуаціях. Тому вони, як і країни інших континентів, мають власні законодавчі норми у цій сфері.

Наприклад, Китайська Народна Республіка все ще перебуває в процесі ухвалення необхідних рішень та законів. При цьому у Китаї, протягом виконання 13-го п'ятирічного плану в галузі профілактичного збереження музейних колекцій досягнуто певного технологічного прогресу. Як зазначає джерело, «використовуючи відповідний досвід та результати як вітчизняних, так і закордонних досліджень, керуючись ідеєю систематичного вирішення проблем сейсмічного захисту для музейних колекцій, проведено дослідження, спрямоване на сейсмічний захист колекцій Музею Куанчжоу, та встановлено ефективний і довгостроковий профілактичний механізм із системою моніторингу сейсмічного захисту. Цей проєкт є першою практикою таких досліджень на південно-східному узбережжі» [10].

Крім того, «проведено реформу системи управління надзвичайними ситуаціями та створено Міністерство управління надзвичайними ситуаціями (МЕМ). Ці зусилля зміцнили як інтегроване, так і комплексне управління надзвичайними ситуаціями, оптимізували сили і ресурси, а також сприяли більш систематичному, інтегрованому та скоординованому управлінню надзвичайними ситуаціями. Одночасно була створена система управління надзвичайними ситуаціями з китайськими особливостями...

... Ми також сприяли розробці та перегляду пакета законів і нормативних актів щодо управління надзвичайними ситуаціями та планів реагування на надзвичайні ситуації», – зазначено в Національному плані системи управління надзвичайними ситуаціями на 14-ту п'ятирічку [27].

Слід зауважити, що систему управління надзвичайними ситуаціями в Китаї постійно вдосконалювали, а наступним, 14-річним, Національним планом системи управління надзвичайними ситуаціями передбачено «працювати над вирішенням потенційних ризиків великих геологічних небезпек, проводити обслуговування та підсилення існуючих проєктів. ...

Ми залучимо всі зацікавлені сторони для участі в просуванні ІТ-застосувань у розвитку управління надзвичайними ситуаціями та інтенсивно розвиватимемо інформаційну інфраструктуру й інформаційні системи.

Ми посилимо застосування цифрових технологій у реагуванні на стихійні лиха та аварії, щоб всебічно підвищити здатність до моніторингу, раннього запобігання та екстреного реагування. ...

Ми проведемо загальнодержавне дослідження сейсмічно активних розломів і складемо шосте покоління національної карти сейсмічного зонування.

Ми організуємо ризикові обстеження метеорологічних лих, таких як тайфуни, зливи та снігопади, а також морських лих, таких як штормові припливи та цунамі, і складемо карти розподілу ризиків та виконаємо їх оцінку на різних масштабах.

Покращення інфраструктури в міських та сільських районах для запобігання лихам: громадські заклади, такі як школи, лікарні, спортивні зали, бібліотеки, ...будуть посилені проти землетрусів» [27].

Водночас у Китаї є основний законодавчий акт у сфері захисту культурної спадщини. Це Закон Китайської Народної Республіки про захист культурної спадщини (1982 р. із поправками). «Востаннє його було змінено у 2002 р. на 30-й сесії Постійного комітету дев'ятого Всекитайського з'їзду народних представників і на той час розширено з 33 до 80 статей. Додатково до цього закону Державна рада в 2003 р. запровадила правила його виконання. Існує також безліч правових інструментів і спеціальних положень, прийнятих центральними та місцевими органами влади протягом багатьох років» [28].

Як бачимо, Китай демонструє всебічний підхід до покращення своєї системи захисту та збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій.

Доволі цікавий також досвід Японії, яка розташована в зоні сейсмічної активності, має особливий рельєф і клімат та належить до країн, найбільш схильних до стихійних лих. Сьогодні вона демонструє високий рівень готовності до ефективного реагування на надзвичайні ситуації (землетруси, цунамі, зсуви ґрунту тощо).

Японію, без сумніву, можна назвати країною, яка найбільше та найкраще досліджує і впроваджує запобіжні заходи щодо природних катастроф, оскільки японські острови розташовані на вулканічному і сейсмічному поясі.

Ця країна особливо активно застосовує досягнення цифрових технологій для полегшення збереження та охорони своїх об'єктів спадщини.

Основу законодавства, яке визначає охорону культурної спадщини в Японії, становлять Закон про охорону культурної спадщини, та Закон про основні заходи протидії стихійним лихам.

Закон про охорону культурної спадщини, прийнятий у 1950 р., узагальнює чинні закони та нормативи у цій сфері. Також він «визначає механізми захисту за участю національного уряду, місцевих органів влади та власників культурної спадщини. Зміни до Закону про охорону культурної спадщини, внесені у квітні 2019 р., передбачають, що префектурні уряди повинні розробити всебічні загальні принципи збереження та використання культурної спадщини, включаючи управління цифровими правами, а муніци-

пальні уряди мають розробити місцеве планування збереження та використання культурної спадщини. Зміни передбачають, що департамент, відповідальний за культурну спадщину, може бути переданий до адміністративних департаментів, крім управлінь освіти» [29].

Проте фундаментальним законодавчим актом, пов'язаним з управлінням та реагуванням на стихійні лиха в Японії є Закон про основні заходи протидії стихійним лихам. Він прийнятий в 1961 р., але постійно переглядався та змінювався. Цей закон чітко визначив ролі та обов'язки щодо зниження ризику стихійних лих на національному та місцевому рівнях управління заходами реагування на стихійні лиха в Японії. Його метою є сприяння всебічному плануванню та управлінню діями на випадок стихійних лих, що, зокрема, передбачає «... планування заходів реагування на стихійні лиха, підготовку до стихійних лих, реагування на надзвичайні ситуації, спричинені стихійними лихами, та фінансові заходи для покриття витрат на підготовку та відновлення (Tanaka, 2008).

Важливою частиною цього закону є Базовий план реагування на стихійні лиха. Це базова модель, яку використовуватимуть менеджери з реагування на стихійні лиха на центральному, префектурному та місцевому рівнях для розробки своїх планів...» [21].

Законом про основні заходи протидії стихійним лихам створено Центральну раду з управління катастрофами, яка «... відповідає за формування національної політики та діє як національний координаційний орган Управління ризиками стихійних лих (DRM). Головою Центральної ради з управління катастрофами є прем'єр-міністр, а до її складу входять весь кабінет міністрів (включаючи міністра з питань управління катастрофами), керівники визначених державних установ (таких як Банк Японії, Японський Червоний Хрест, державні телерадіомовні і телекомунікаційні компанії) та предметні експерти. Рада відіграє провідну роль у здійсненні таких видів діяльності:

- розроблення та координація виконання Основного плану управління катастрофами, який є головним планом заходів щодо зниження ризику стихійних лих у Японії;

- розроблення та координація виконання національних планів реагування на надзвичайні ситуації;

- надання консультацій та порад, зокрема у відповідь на запити прем'єр-міністра або міністра з питань управління катастрофами.

... Як перша довготривала цілісна правова база, Закон про заходи протидії стихійним лихам відіграє ключову роль у зниженні ризику стихійних лих у Японії, і він постійно переглядається та переробляється на основі уроків, отриманих після масштабних природних катастроф» [30].

Серед інституцій, причетних до управління заходами реагування на стихійні лиха в Японії, варто згадати Бюро запобігання стихійним лихам та Національне агентство земельного управління. «Ці дві агенції разом з канцелярією кабінету міністрів утворюють найближчий аналог японської FEMA. Канцелярія кабінету міністрів в основному допомагає розробляти законодавство та плани реагування на стихійні лиха. Бюро запобігання стихійним лихам головним чином займається заходами щодо пом'якшення наслідків стихійних лих. Національне агентство земельного управління опікується всіма питаннями стихійних лих, пов'язаними зі стабільним розвитком (наприклад, використанням ресурсів) (Britton 2007)» [21].

Багато дослідників цієї сфери сходяться в думках, що з огляду на свій досвід Японія має надавати допомогу іншим країнам. Зокрема, як зазначає М. С. Форні, провідний спеціаліст з управління ризиками стихійних лих, «без сумніву, Японія є найкращою в цій галузі знань. Навчання японській ефективній і контекстуальній системі управління надзвичайними ситуаціями важливе для всіх країн, щоб побачити, як теорія реалізується на практиці» [31].

Уроки з досвіду цієї країни, без сумніву, можуть бути адаптовані та використані іншими країнами для збереження власної спадщини. Водночас і в самій Японії акти та законодавчі положення постійно переглядаються, вдосконалюються і впроваджуються на основі досвіду та уроків, отриманих з кожної катастрофи.

Отже, аналіз зарубіжного досвіду збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій свідчить про те, що ефективне правове регулювання є критично важливим для захисту культурної спадщини від руйнувань та втрат. Розвинуті країни та міжнародні

організації, такі як ЮНЕСКО, мають розроблені системи правових норм і механізмів, що забезпечують збереження культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій. Досвід цих країн демонструє, що успішна практика потребує чіткого законодавчого оформлення та створення спеціалізованих органів і підрозділів, відповідальних за реагування на загрози культурній спадщині.

Важливо зазначити, що нами подано лише стислий опис законодавчих ініціатив щодо збереження культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій. Враховуючи масштаби діяльності зарубіжних країн, стаття не є вичерпною у розкритті цієї проблематики, але надає широкий огляд наявного основного нормативно-правового забезпечення. Ця проблематика містить значний потенціал для подальшого дослідження.

Список бібліографічних посилань

1. Дубровіна Л. А., Калініна-Симончук Ю. С. Наукова атрибуція, опис та експертиза цінності рукописної та книжкової спадщини у законодавстві України та практичній діяльності наукових бібліотек. *Наукова атрибуція творів мистецтва, експертиза та оцінка культурних цінностей* : матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 24–25 жовт. 2019 р. Київ : НАКККиМ, Асоціація мистецтвознавців, експертів, оцінювачів та реставраторів, 2019. С. 26–31.

2. Ковтанюк Ю. Актуальні питання збереженості фондів архівів, бібліотек і музеїв як установ культури в умовах воєнного стану. *Бібл. вісн.* 2024. № 2. С. 12–31. <https://doi.org/10.15407/bv2024.02.012>

3. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України : монографія. Київ : Юстініан, 2013. 616 с.

4. Надинова О. В. Діяльність державних і громадських організацій Франції по збереженню культурної спадщини (1991–2004 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Київ, 2009. 19 с.

5. Катаргіна Т. І. Розвиток системи збереження пам'яток історії та культури у Великобританії, США, Канаді (1960–80-ті рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Київ, 2001. 20 с.

6. Ковальчук А. О. Методичні рекомендації «Збереження музейних

предметів в умовах надзвичайних ситуацій» / Національний музей історії України. Київ, 2017. 109 с.

7. Dorge, Valerie, and Sharon L. Jones. Établir un plan d'urgence: Guide pour les musées et autres établissements culturels. Los Angeles, 2004. URL: http://hdl.handle.net/10020/gci_pubs/emergency_french (дата звернення: 17.05.2024).

8. Dorge, Valerie, and Sharon L. Jones. Building an Emergency Plan: A Guide for Museums and Other Cultural Institutions. Los Angeles, 1999. URL: http://hdl.handle.net/10020/gci_pubs/emergency_english (дата звернення: 19.05.2024).

9. Alba Dal Bianco, Stefania Lo Sicco, Federico Magni & Anna Zoppé. Cultural Heritage Law in Asia. The case of Japan, China and South Korea. *Universita Ca'Foscari Venezia*, 2020. URL: https://www.academia.edu/44983801/Cultural_Heritage_Law_in_Asia_The_case_of_Japan_China_and_South_Korea?sm=b (дата звернення: 09.04.2024).

10. Jie Qin, Botao Ma, Maomao Song, Mansheng Zhang, Zhizhong Guan, Ling Zhang and Jiaqi Ge. Preventive Seismic Protection Technologies to Museum Collections: Quanzhou Museum of China Case Study. *2nd International Conference on Computer Modeling, Simulation and Algorithm*. In *Journal of Physics: Conference Series 1624* (2020) 042073. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1624/4/042073>

11. Northeast Document Conservation Center. URL: <https://www.nedcc.org/index.php> (дата звернення: 02.05.2024).

12. Plan Nacional de Emergencias y Gestión de Riesgos en Patrimonio Cultural. URL: <https://www.toledo.es/wp-content/uploads/2017/03/plan-nacional-de-emergencias-y-gestion-de-riesgos-en-el-patrimonio-cultural.pdf> (дата звернення: 12.05.2024).

13. Act on the Protection of Cultural Property. Minister of State for Culture and the Media. URL: https://www.kulturgutschutz-deutschland.de/EN/EverythingAboutTheProtectionOfCulturalProperty/TheActOnTheProtectionOfCulturalProperty/theactonthectionofculturalproperty_node.html (дата звернення: 22.06.2024).

14. Denkmalschutzgesetz (DSchG M–V) In der Fassung der Bekanntmachung vom 6. Januar 1998. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/ger127913.pdf> (дата звернення: 27.06.2024).

15. LOI n 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées de France.

URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT00000769536> (дата звернення: 23.05.2024).

16. Code du patrimoine (version consolidée au 23 février 2015). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/text/503208> (дата звернення: 23.05.2024).

17. Considerações sobre o quadrojurídico do patrimóniocultural em Portugal. Revista de Direito da Cidade vol.02, nº 01. p. 1-19. URL: <https://www.e-publicacoes.uerj.br/rdc/article/view/11285/8943> (дата звернення: 01.07.2024).

18. Codice dei beni culturali e del paesaggio. Il testo del D. Lgs. n. 42/2004 coordinato ed aggiornato, da ultimo, dalla L. 29 aprile 2024, n. 56. *WKI (Wolters Kluwer Italia)* Aggiornato il 28/05/2024. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/11/20/codice-dei-beni-culturali-e-del-paesaggio> (дата звернення: 08.07.2024).

19. Armed conflict and natural disasters: protecting cultural and natural heritage in times of crisis. *Centro Documentazione Sito Patrimonio Mondiale – Roma*. URL: <https://romasitounesco.it/en/armed-conflict-and-natural-disasters-protecting-cultural-and-natural-heritage-in-times-of-crisis/> (дата звернення: 12.07.2024).

20. Мазур Т. Інституційно-правове забезпечення захисту об'єктів культурної спадщини у Великій Британії. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. Septembrie 2019. URL: <http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/5/4.pdf> (дата звернення: 23.05.2024).

21. Greer A. Earthquake Preparedness and Response: Comparison of the United States and Japan. *Leadership and Management in Engineering*. July 2012, № 12(3): 111-125.). [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)LM.1943-5630.0000179](https://doi.org/10.1061/(ASCE)LM.1943-5630.0000179)

22. National Response Framework URL: <https://www.fema.gov/pdf/emergency/nrf/nrf-core.pdf> (дата звернення: 26.07.2024).

23. Smithsonian Cultural Rescue Initiative. URL:<https://culturalrescue.si.edu/who-we-are/hentf> (дата звернення: 30.06.2024).

24. American Library Association. URL: <https://www.ala.org/> (дата звернення: 31.07.2024).

25. Feilden, Bernard M. Between Two Earthquakes: Cultural Property in Seismic Zones. Rome; Marina del Rey, CA: ICCROM; Getty

Conservation Institute. 1987. URL: http://hdl.handle.net/10020/gci_pubs/between_two_english (дата звернення: 31.07.2024).

26. Asian Disaster Reduction Centre (ADRC). URL: <https://www.adrc.asia/> (дата звернення: 11.07.2024).

27. National Emergency Management System Plan during the 14th Five-Year Plan Period. URL: <https://www.mem.gov.cn/zl/202208/P020220823583813558584.pdf> (дата звернення: 15.07.2024).

28. Gruber S. Protecting China's Cultural Heritage Sites in Times of Rapid Change: Current Developments, Practice and Law. *Asia Pacific Journal of Environmental Law*. Vol 10. August 2008, 10(3). URL: https://www.researchgate.net/publication/228134000_Protecting_China's_Cultural_Heritage_Sites_in_Times_of_Rapid_Change_Current_Developments_Practice_and_Law (дата звернення: 31.07.2024).

29. Resilient Cultural Heritage Learning from the Japanese Experience. URL: https://www.gfdrr.org/sites/default/files/publication/Japan_Resilient_Cultural_Heritage.pdf (дата звернення: 18.06.2024).

30. Emergency Preparedness and Response (EP&R) Case Study of Japan. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099735008052217233/pdf/P1650570_a2_f8_f0910_beb40_b95_f8_d6_dcefd.pdf (дата звернення: 02.07.2024).

31. Marc S. Forni, Sharing Japanese Expertise in Emergency Preparedness and Response (EP&R) Systems at National and Local levels. *World Bank Group*. October 13, 2017. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2017/10/12/sharing-japanese-expertise-in-emergency-preparedness-and-response-systems-at-national-and-local-levels> (дата звернення: 02.07.2024).

32. Dadson E. Emergency Planning and Response for Libraries, Archives and Museums. Facet Publishing, 2012. x + 225 pp. <https://doi.org/10.1080/01576895.2012.760163>

References

1. Dubrovina, L., Kalinina-Symonchuk, Yu. (2019). *Naukova atrybutsiia, opys ta ekspertyza tsinnosti rukopysnoi ta knyzhkovoi spadshchyny u zakonodavstvi Ukrainy ta praktychnii diialnosti naukovykh bibliotek* [Scientific attribution, description and examination of the

value of manuscript and book heritage in the legislation of Ukraine and practical activities of scientific libraries]. *Scientific attribution of works of art, examination and assessment of cultural values. Proceedings from the International Scientific and Practical Conference, October 24-25, 2019* (pp. 26-31). Kyiv [in Ukrainian].

2. Kovtaniuk, Yu. (2024). Aktualni pytannia zberezhenosti fondiv arkhiviv, bibliotek i muzeyiv yak ustanov kultury v umovakh voiennoho stanu [Current issues of the preservation of archives, libraries and museums as cultural institutions during the martial law]. *Biblioteknyi visnyk – Library Journal*, 2, 12-31 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/bv2024.02.012>

3. Akulenko, V.I. (2013). Mizhnarodne pravo okhorony kulturnykh tsinnosti ta yoho implementatsiia u vnutrishnomu pravi Ukrainy: Monohrafiia. [International law on the protection of cultural values and its implementation in the domestic law of Ukraine]. Kyiv: Yustinian [in Ukrainian].

4. Nadyrova, O.V. (2009). *Diialnist derzhavnykh i hromadskykh orhanizatsii Frantsii po zberezhenniu kulturnoi spadshchyny (1991-2004 rr.)* [Activities of French state and non-governmental organizations on preservation of cultural heritage (1991-2004)]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

5. Katarhina, T.I. (2001). *Rozvytok systemy zberezhennia pamiatok istorii ta kultury u Velykobrytanii, SSHA, Kanadi (1960-80-ti rr.)* [Development of the system of preservation of historical and cultural monuments in Great Britain, USA, Canada (1960-80s)]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

6. Kovalchuk, A.O. (2017). Metodychni rekomendatsii “Zberezhennia muzeinykh predmetiv v umovakh nadzvychainykh sytuatsii” [Methodical recommendations “Preservation of museum objects in emergency situations”]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Dorge, Valerie, and Sharon L. Jones. (2004). *Établir un plan d'urgence: Guide pour les musées et autres établissements culturels*. Los Angeles, CA: Getty Conservation Institute [in French]. Retrieved from http://hdl.handle.net/10020/gci_pubs/emergency_french (Last accessed: 17.05.2024).

8. Dorge, Valerie, and Sharon L. Jones. (Comp.). (1999). Building

an Emergency Plan: A Guide for Museums and Other Cultural Institutions. Los Angeles, CA: Getty Conservation Institute. Retrieved from http://hdl.handle.net/10020/gci_pubs/emergency_english (Last accessed: 19.05.2024).

9. Alba Dal Bianco, Stefania Lo Sicco, Federico Magni & Anna Zoppé. (2020). Cultural Heritage Law in Asia. The case of Japan, China and South Korea. *Universita Ca' Foscari Venezia*. Retrieved from https://www.academia.edu/44983801/Cultural_Heritage_Law_in_Asia_The_case_of_Japan_China_and_South_Korea?sm=b (Last accessed: 09.04.2024).

10. Jie Qin, Botao Ma, Maomao Song, Mansheng Zhang, Zhizhong Guan, Ling Zhang and Jiaqi Ge (2020). Preventive Seismic Protection Technologies to Museum Collections: Quanzhou Museum of China Case Study. *2nd International Conference on Computer Modeling, Simulation and Algorithm*. In *Journal of Physics: Conference Series 1624* (2020) 042073. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1624/4/042073>

11. Northeast Document Conservation Center. Retrieved from <https://www.nedcc.org/index.php> (Last accessed: 02.05.2024).

12. Plan Nacional de Emergencias y Gestión de Riesgos en Patrimonio Cultural [in Spanish]. Retrieved from <https://www.toledo.es/wp-content/uploads/2017/03/plan-nacional-de-emergencias-y-gestion-de-riesgos-en-el-patrimonio-cultural.pdf> (Last accessed: 12.05.2024).

13. Act on the Protection of Cultural Property. Minister of State for Culture and the Media. Retrieved from https://www.kulturgutschutz-deutschland.de/EN/EverythingAboutTheProtectionOfCulturalProperty/TheActOnTheProtectionOfCulturalProperty/theactontheProtectionOfCulturalProperty_node.html (Last accessed: 22.06.2024).

14. Denkmalschutzgesetz (DSchG M-V) In der Fassung der Bekanntmachung vom 6. Januar 1998 [in German]. Retrieved from <https://faolex.fao.org/docs/pdf/ger127913.pdf> (Last accessed: 27.06.2024).

15. LOI n 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées de France [in French]. Retrieved from <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000769536> (Last accessed: 23.05.2024).

16. Code du patrimoine (version consolidée au 23 février 2015) [in French]. Retrieved from <https://www.wipo.int/wipolex/ru/text/503208> (Last accessed: 23.05.2024).

17. Considerações sobre o quadro jurídico do patrimônio cultural

em Portugal. *Revista de Direito da Cidade*, 02, 01, 1-19 [in Portuguese]. Retrieved from <https://www.e-publicacoes.uerj.br/rdc/article/view/11285/8943> (Last accessed: 01.07.2024).

18. Codice dei beni culturali e del paesaggio. Il testo del D. Lgs. n. 42/2004 coordinato ed aggiornato, da ultimo, dalla L. 29 aprile 2024, n. 56. *WKI (Wolters Kluwer Italia)* [in Italian]. Retrieved from <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/11/20/codice-dei-beni-culturali-e-del-paesaggio> (Last accessed: 08.07.2024).

19. Armed conflict and natural disasters: protecting cultural and natural heritage in times of crisis. Centro Documentazione Sito Patrimonio Mondiale – Roma. Retrieved from <https://romasitounesco.it/en/armed-conflict-and-natural-disasters-protecting-cultural-and-natural-heritage-in-times-of-crisis/> (Last accessed: 12.07.2024).

20. Mazur, T. (S September, 2019). Instytutsiino-pravove zabezpechennia zakhystu ob'ektiv kulturnoi spadshchyny u Velykii Brytanii [Institutional and legal support for the protection of cultural heritage sites in Great Britain]. *Jurnalul juridic național: teorie și practică* [in Ukrainian]. Retrieved from (<http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/5/4.pdf>) (Last accessed: 23.05.2024).

21. Greer, A. (2012). Earthquake Preparedness and Response: Comparison of the United States and Japan. *Leadership and Management in Engineering*, 12(3), 111-125.). [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)LM.1943-5630.0000179](https://doi.org/10.1061/(ASCE)LM.1943-5630.0000179)

22. National Response Framework. Retrieved from <https://www.fema.gov/pdf/emergency/nrf/nrf-core.pdf> (Last accessed: 26.07.2024).

23. Smithsonian Cultural Rescue Initiative. Retrieved from <https://culturalrescue.si.edu/who-we-are/hentf> (Last accessed: 30.06.2024).

24. American Library Association. Retrieved from <https://www.ala.org/> (Last accessed: 31.07.2024).

25. Feilden, Bernard M. (1987). Between Two Earthquakes: Cultural Property in Seismic Zones. Rome; Marina del Rey, CA: ICCROM; Getty Conservation Institute. Retrieved from http://hdl.handle.net/10020/gci_pubs/between_two_english (Last accessed: 31.07.2024).

26. Asian Disaster Reduction Centre (ADRC). Retrieved from <https://www.adrc.asia/> (Last accessed: 11.07.2024).

27. National Emergency Management System Plan during the 14th

Five-Year Plan Period. Retrieved from <https://www.mem.gov.cn/zl/202208/P020220823583813558584.pdf> (Last accessed: 15.07.2024).

28. Gruber, S. (August, 2008). Protecting China's Cultural Heritage Sites in Times of Rapid Change: Current Developments, Practice and Law. *Asia Pacific Journal of Environmental Law*, 10(3). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/228134000_Protecting_China's_Cultural_Heritage_Sites_in_Times_of_Rapid_Change_Current_Developments_Practice_and_Law (Last accessed: 31.07.2024).

29. Resilient Cultural Heritage Learning from the Japanese Experience. Retrieved from https://www.gfdrr.org/sites/default/files/publication/Japan_Resilient_Cultural_Heritage.pdf (Last accessed: 18.06.2024).

30. Emergency Preparedness and Response (EP&R) Case Study of Japan. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099735008052217233/pdf/P1650570af2f8f0910beb40b95f8d6dcefd.pdf> (Last accessed: 02.07.2024).

31. Marc S. Forni (October 13, 2017). Sharing Japanese Expertise in Emergency Preparedness and Response (EP&R) Systems at National and Local levels. *World Bank Group*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2017/10/12/sharing-japanese-expertise-in-emergency-preparedness-and-response-systems-at-national-and-local-levels> (Last accessed: 02.07.2024).

32. Dadson, E. (2012). Emergency Planning and Response for Libraries, Archives and Museums. Facet Publishing, x + 225 pp. <https://doi.org/10.1080/01576895.2012.760163>

Стаття надійшла до редакції 12.08.2024.

Olena Symonenko,

Ph.D (Political Science), Senior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: ellena.wwws@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8698-9280>

Analysis of Foreign Experience in the Preservation of Cultural Heritage during Emergency Situations: Legal and Regulatory Aspects

This study analyzed various regulatory and legislative acts, as well as international recommendations, called to minimize destructive impact on cultural heritage during emergency situations. The main focus was on the analysis

of foreign experience, specifically examining the practices of European countries, the United States, and Asian countries, along with examples from international organizations. It was found that most developed countries have clearly defined regulations and procedures aimed at protecting cultural heritage in cases of natural disasters. Additionally, based on the analysis of current foreign legislation and international acts, it was determined that the implementation of effective legal mechanisms and organizational measures can significantly enhance the protection of cultural values, which is a crucial point in emergency situations. This experience can be valuable for other countries in developing and improving mechanisms for the protection of cultural objects during crises. The conclusion was drawn that the preservation of cultural heritage in emergency situations is of particular importance in the modern world. Therefore, the analysis of foreign experience in preserving cultural heritage during emergency situations indicates that effective legal regulation is critically important for protecting cultural heritage from destruction and loss. Developed countries and international organizations, such as UNESCO, have established systems of legal norms and mechanisms that ensure the preservation of cultural heritage during emergencies. The experience of these countries demonstrates that successful practice requires clear legislative frameworks and the establishment of specialized bodies and units have to response to threats to cultural heritage. This study provides essential information for the development of new legislative initiatives, as well as for improving existing practices in the field of cultural heritage protection.

Keywords: cultural heritage, emergency situations, legal regulation, foreign experience, international organizations, EU, USA, Asia